

ТМ	Г. XXXII	Бр. 1	Стр. 175 - 180	Ниш	јануар - март	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	---------------	-------

UDK 316.43:628.4(=214.58)

Прегледни чланак

Примљено: 21.10.2007.

Осман Балић

ЈУРОМ Центар

Ниш

ИНДИВИДУАЛНИ САКУПЉАЧИ СЕКУНДАРНИХ СИРОВИНА КАО МОДЕЛ И ШАНСА РОМА И СРБИЈЕ У ЕКОНОМСКОМ РАЗВОЈУ

Резиме

У тексту се, на нивоу експертизе, разматра проблем сакупљања, одлагања и искоришћавања чврстог отпада у Србији. У свему је томе огромна, готово незамењива улога ромске националне мањине. Аутор чак тврди да су индивидуални сакупљачи секундарних сировина модел и шанса Рома и Србије у економском развоју.

Кључне речи: Роми, Србија, секундарне сировине, одрживи развој, националне стратегије у Србији

Увод

Управљање отпадом у Србији пролази кроз период брзе и радикалне промене. Вођена жељом да побољша заштиту околине и очекивањем јавности, као и неопходношћу хармонизације са законима ЕУ, Србија покушава да пронађе начине да смањи постојећи број неодговарајућих сабирних пунктова за одлагање отпада, да повећа стопу искоришћења чврстог отпада и крене ка одрживијим методама управљања отпадом и ресурсима. Опрезна процена каже да је индустрија за рециклажу у Србији донела 110 милиона ЕУР током 2005. године.

Оно што нас у Србији очекује јесте:

- усвајање законског оквира за управљање отпадом у складу са законима који исту материју уређују у ЕУ;
- јачање позиције добављача отпадног материјала с циљем да се поправи квалитет и повећа квантитет припремљених и прерађених секундарних сировина; и

- успостављање одрживе позиције индивидуалних сакупљача, најчешће Рома, стварајући тако могућности за запошљавање у будућности.

Многобројне анкете, укључујући ону која је реализована од стране ЈУРОМ Центра у Нишу, а за потребе CARE, указују на закључак да већина ромских домаћинстава остварује приходе по основу једног извора: *сакупљања чврстог отпада за продају*.

С обзиром на повећање профитабилности трговања секундарним сировинама, уз могућност брзе наплате у готовини, све већи број Рома је ангажован на сакупљању отпада. Према речима оснивача задруге Рома у Београду, чак и Роми, бавећи се другим делатностима, повремено сакупљају секундарне сировине које проналазе у животној средини.

Реформе у Србији имају ограничене ефекте на маргинализоване групе и мале шансе да заиста заживе. Србија још увек осећа последице тешке економске кризе из 90-их, као и процеса приватизације и политичке нестабилности. Положај Рома на тржишту рада је много лошији од положаја опште популације. Стопа незапослености Рома у Србији је 68,4%. Ромима је сакупљање сировина остала једина шанса. И они је одлично користе. Међутим, мора се још пуно тога урадити у Србији у тој области.

Чињеница да Роми сакупљају отпад са улице без икакве дозволе или званичне регистрације за обављање те делатности оставља велике могућности за злоупотребе од стране полиције. Поред тога, управљање нерегистрованим возилима на градским улицама излаже Роме на милост и немилост локалне полиције. Једино се Роми усуђују да возе нерегистрована возила, јер им је то једини начин да се изборе за свој опстанак.

Тренутно су у току дискусије о приватизацији предузећа градске чистоће, а реструктурирање је већ започело. Основни циљ поступка реструктурирања је смањење броја запослених. Свакако, први који ће бити вишкови радне снаге су Роми.

Процена учешћа Рома у сектору рециклаже. Сакупљање чврстог отпада је најчешћа активност самосталног запослења Рома у Србији. Обично целокупна фамилија учествује у сакупљању и манипулацији секундарним сировинама. Према истраживању ЈУРОМ Центра из 2006. године, које је финансирала CARE, 44.6% Рома из Ниша остварују додатне приходе сакупљањем секундарних сировина. Али, не постоје званичне процене о броју ромских домаћинстава која искључиво зависе од сакупљања и продаје секундарних сировина.

Будућа улога Рома у сектору секундарних сировина. Актуелни положај и обесправљеност ромске популације у друштву условљава њихово ангажовање на сакупљању секундарних сировина. У оквиру сектора рециклаже Роми се превасходно баве сакупљањем и примарним сортирањем секундарних сировина. Упркос њиховим напо-

рима и високој фреквенцији сакупљања, њихов положај у оквиру ланца секундарних сировина није побољшан током протекле деценије. Свакако, неки Роми из Србије су успели да изграде фирме и послове вредне поштовања и они су познати широм земље. Међутим, већина ромских сакупљача не располажу ни основном опремом и алатима, те они нису у стању да значајно повећају сакупљење количине, нити да прикупе капитал за инвестиције.

Количине. После разговора са ромским сакупљачима или представницима ромских НВО, практично је немогуће извести закључак о стању на тржишту секундарних сировина, уз прихватљив ниво прецизности. Већина њих прецењује сакупљене количине и избегава сваки разговор на тему цене коју добија за различите врсте секундарних сировине. На њиховом нивоу сакупљања и продаје конкуренција је интензивна, а сакупљање чврстог отпада виде као начин преживљавања. У целини, ако су им на располагању само ручна колица, у стању су да дневно сакупе између 100 и 200 кг. Али, ако поседују мотоцикл с приколицом или коњску запрегу, у стању су да покрију веће подручје и да повећају дневно сакупљене количине на 400 кг у просеку. У градовима у унутрашњости могу да сакупе чаки и 800 до 1,000 кг у једном дану, ако имају коњску запрегу или мали пикап. Свакако, дневни просек варира у зависности од годишњег доба, временских услова и интензитета конкуренције у том делу града.

Резултати неких анкета

Врста секундарних сировина који се сакупљају:

- 30% сакупља само стари папир;
- 11% сакупља отпадне метале, црне и обојене;
- 45% сакупља и једно и друго.

Отпадно стакло се сакупља само у Сомбору, док је купце секундарних батерија и алуминијумских конзерви могуће пронаћи једино у Београду. Значајно виши проценти отпадних метала се сакупљају у Сомбору, Новом Саду и Нишу.

Просечне количине које се дневно сакупе у различитим градовима. Просечне количине које дневно сакупе учесници у анкети варирају у зависности од неколико фактора:

- врста возила или колица које сакупљач поседује;
- броја дневних обилазака;
- доступности отпадних материјала у комшилуку; и
- конкуренције других сакупљача отпадних материјала.

Транспорт:

- 35% за сакупљање отпада користи ручна колица;
- 48% користи коњску запрегу;
- 2% анкетираних индивидуалних сакупљача имају камионе.

Тип возила у поседу:

- коњска запрега 48%;
- приколица за бицикло 6%;
- ручна колица 35%;
- камион 2%;
- мотоцикл са приколицом 9%.

Потребна опрема. На питање о врсти опреме или возила које би побољшало њихове резултате, већина учесника анкете навела је да су им неопходна превозна средства. Важно је напоменути да нико није навео опрему за сечење или манипулацију отпадом, али је то и те како потребно јер се селекција, демонтажа и одвајање раде у одпадинама, тј. кућним магацинима који се налазе у махалама.

Већина учесника жели да повећа сопствене капацитете сакупљања отпада, што значи да не желе да пређу следећу карику у ланцу. Постоји неколико могућих разлога за ту скромност у изражавању жеља:

1. Недостатак информација о ономе што се дешава на тржишту секундарне сировине.
2. Увиђање повећаних трошкова које доноси набавка камиона.
3. Непоседовање возачке дозволе за управљање регистрованим возилом.
4. Непоседовање личне карте ради стицања возачке дозволе.

Потребне информације. Непосредни купци у великој мери изврћу информације које преносе индивидуалним сакупљачима како би могли да их контролишу. Истовремено, у овој карици логистичког ланца не постоји адекватно разумевање начина функционисања логистичког ланца за секундарне сировине. Чак и да постоје поуздане, јавне информације о сектору рециклаже, индивидуални сакупљачи не користе медије задобијање неопходних информација. Насеља су углавном изолована и приступачна само мањем броју људи изван ромских насеља, који на неки начин спајају два света. Дакле, информације о ценама или новим материјалима за рециклажу, као и потенцијалним купцима, значајне су за ромске сакупљаче.

Закључак

А) Ниво прихода које остварује Ромско домаћинство везано искључиво за сакупљање секундарних сировина као јединог извора зараде, између осталог, зависи и од:

1. Типа возила које се користи за сакупљање и транспорт чврстог отпада.
2. Броја чланова домаћинства који се баве сакупљањем отпада.
3. Броја дневних обилазака.
4. Конкуренције у том делу града.
5. Положаја индивидуалног сакупљача у ланцу рециклаже у Србији, итд.

Б) Положај индивидуалних сакупљача у тржишном ланцу секундарних сировина требао би да зависи и од бриге и стимулативних мера владе Србије и локалних самоуправа. Постоје неколико државних Стратегија које дотичу ову проблематику. Од стратегије сиромаштва, запошљавања, енергетске ефикасности до стратегије одрживог развоја и стратегије за Роме и њихову интерграцију. Папири и стратегије постоје али практичних корака још увек нема. Међутим, на видуку су практични кораци и Владе Србије и других међународних организација, па и ромских НВО.

В) Пошто је конкуренција и расцепканост на нивоу индивидуалних сакупљача изузетно велика, преговарачка позиција појединачног сакупљача је веома неповољна; посебно је у великим градовима потребно синдикално организовање и предлагање ресења за унапређење социјалног и здравственог осигурања ових радника.

Дакле, како је већ многу пута речено, оснивање синдиката сакупљача секундарних сировина у Нишу или удружења, која би заступала велики број индивидуалних сакупљача, имало би и већ има позитиван утицај на њихов положај из следећих разлога:

- консолидовање испорука смањује осцилације у количинама које испоручује један сакупљач и повећава укупну количину доступну једном купцу секундарних сировина;
- боља преговарачка позиција групе, у односу на појединца;
- олакшан приступ информацијама са тржишта;
- могуће добијање микро зајмова преко правног лица које заступа права појединачног сакупљача;
- додатна опрема, униформе, рукавице, набављене кроз удруживање средстава, што би им омогућило да сакупе веће количине квалитетнијих секундарних сировина;
- побољшан квалитет консолидованих испорука као резултат сортирања, пресовања и потенцијално употребе опреме за балирање, као и бољих услова складиштења, које би обезбедила задруга или синдикат.

Г) Чак и да се побољша положај индивидуалног сакупљача, укупан животни стандард домаћинства која се ослањају на овај извор прихода не би био значајно бољи. Према анкетираним домаћинствима, у просеку 6.5 чланова користи приходе остварене по основу активности сакупљања секундарних сировина. Ни припадник већинске популације не би био у стању да од просечне плате издржава домаћинство те величине.

Д) Овде је наглашено неколико важних аспеката о будућој улози ромских сакупљача у логистичком ланцу секундарних сировина. У циљу пројектовања корисног, високоефикасног програма техничке помоћи, неопходно је узети у обзир следеће аспекте:

- дефиницију улоге индивидуалних сакупљача у новом систему управљања отпадом која ће бити у функцији за две до три године у Србији;

- одрживост учешћа индивидуалних сакупљача у будућем логистичком ланцу секундарних сировина кад ће управљање отпадом бити регулисано овим законским оквиром; и
- потенцијал за будуће запошљавање.

Упркос чињеници да би приватизација комуналних предузећа могла отежати приступ секундарним сировинама за ромске сакупљаче, постоје и шансе које би требало испитати. Роми се, већ традиционално, запошљавају у градским комуналним предузећима, али је већина њих остала без послова због реструктурирања у претходних неколико година и кризе из 90-их. Сада треба бити посебно опрезан да се то не понови. Јер би даље одустање Рома из јавних комуналних предузећа представљало заиста нерешив социјални проблем са непредвидивим последицама по ромску заједницу у Србији.

Питање које се поставља веома актуелним јесте како осмислити програм техничке подршке који ће им омогућити да поврате своје позиције у оквиру комуналног система, као возачи камиона или радници у будућим фабрикама за сепарацију отпада, или власници одрживих карика логистичког ланца (члан задруге који се бави сакупљањем и сепарацијом материјала за рециклажу).

Потребно је оптимализовати следећа Владина документа са практичним корацима:

1. Стратегију смањења сиромаштва.
2. Национални Акциони план запошљавања.
3. Нацрт Стратегије одрживог развоја Србије.
4. Стратегију енергетске ефикасности.
5. Планове и протоколе придруживања ЕУ.
6. Акциони план запошљавања у Декади Рома у Србији.

Osman Balić, Niš

INDIVIDUAL WASTE COLLECTORS AS A MODEL AND A CHANCE FOR ROMA IN SERBIA IN ECONOMY DEVELOPMENT

Summary

This text on the level of expertise considers the problem of collecting, storing and utilization of solid waste in Serbia. In this respect the role of Roma and its national minority is a paramount and indispensable one. The author even claims that individual collectors of waste represent a model and a chance for economic development of Roma in Serbia.

Key Words: Roma, Serbia, Waste, Sustainable Development, National Strategies in Serbia